

היבטים לשוניים בפרשת וישב פג

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בציבור בפרשת וישב בהפטרה ובראשון של מקץ

לז ג כִּי-בֶן-זִקְנִים הוּא לֹא: יש להקפיד על מקום הטפחא בתיבה הוּא¹. וְעָשָׂה לֹא: טעם נסוג אחור לעי"ן

לז ז מֵאֱלֹמִים: למ"ד דגושה ובשוא נע. קָמָה: מלעיל²

לז ח וַיֹּאמְרוּ: טעם נסוג אחור ליר"ד

לז יא וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדָּבָר:

לז יב עליית שני

לז יג לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֵלֵיהֶם: טעם טפחא בתיבת לָכֵה

לז טז אֵיפָה: במלרע

לז כ אֶכְלָתָהּ: הת"ו בשווא נח והקמץ רחב

לז כב לְהַשִּׁיבֻ אֶל-אָבִיו:

לז כג עליית שלישי

כְּתִנְתּוֹ: הת"ו בקמץ קטן

לז כה לֹאכָל-לֶחֶם: מתג בלמ"ד הראשונה³ ויש להקפיד על הפרדת המילים על אף היותן מוקפות (כן הדבר

גם אִם-מְשׁוּל לעיל)

בָּאָה: במלרע. נְכֹאֵת: אל"ף ללא תנועה, יש לקרא "נכות" (ולא נכואות)

לז לב וַיִּשְׁלַחֻ: הלמ"ד בדגש חזק והשווא הוא נע. הֶכֶר-נָא: בטעם רביע ולא בגרשיים

לז לו שֶׁר הַטְּבָחִים:

לח א עליית רביעי

לח ט נָתַן-זָרַע: הת"ו בקמץ חטוף

לח י וַיִּירַע: הטעם ביר"ד מלעיל

לח יב וַתָּמַת בַּת-שׁוֹעַ אֲשֶׁת-יְהוֹדָה: יש להקפיד על מקום הטפחא במילה וַתָּמַת. הוּא: ברביע, אין

להשגיח בזקף שבדפוסים

לח טז הָבֵה-נָא: המילה הבה מוקפת לא במהפך

לח כג פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז: הטפחא במילה פֶּן

לח כד לִיהוֹדָה: הלמ"ד בחירק מלא ואין לבטא שווא ביר"ד

לח כה לְאִישׁ: הלמ"ד בשווא נע ולא בקמץ⁴

¹ אין לנסות "לאזן" במספר ההברות בין התיבות המוטעמות מרכא וטפחא (מאריך וטרחא)

² הקורא מלרע משנה משמעות.

³ הטעמים מועתקים כאן מתכנת כתר בר-אילן, כיון שאין מתג בלנינגרד הם נמנעו מלשים אותו, ר"מ ברויאר לשיטתו הוסיף געיות (מתגים) במקומות כמו זה.

⁴ מצביע על דרכה של תמר. לא ידעה, כביכול, במי מדובר.

לח ל ויקרא שמו זרח:

לט א עליית חמישי

לט ד וישרת: במלעיל⁵

לט ו ויפה מראה:

לט ז עליית ששי

לט ט איננו: בשורק ולא בחולם

לט יב ותתפשהו בבגדו:

הב"ת הראשונה במילה בבגדו דגושה⁶ והדל"ת רפוייה

לט יד הביא לנו... לצחק בנו: טעם נסוג אחור לה"א ולצד"י בהתאמה

לט טז ותנח: במלרע ודגש חזק בנו"ן מלשון להניח⁷

לט יז לצחק בי: טעם נסוג אחור לצד"י. בא אל"י: התיבות מוקפות ולא כחלק מהדפוסים אשר הטעימו את התיבה הראשונה במונח

לט יט עשה לי: טעם נסוג אחור לע"ן

לט כג עשה ה' מצליח:

מ א עליית שביעי

מ טא: מרכא⁸ כטעם משנה בח"ת, הטי"ת בשווא נע, אין לקרא: חטו. לאדניהם: האל"ף מבוטאת בחטף-פתח ויוצאת מכלל "משה וכלב"

מ ג במשמר: הבי"ת בשווא ולא בפתח, המ"ם בפתח

מ ד אתם וישרת אתם: האל"ף, פעם בחירק ופעם בחולם, תיבה וישרת במלעיל

מ ה ויחלמו: הח"ת בפתח

מ ח לאלהים: האל"ף אינה נשמעת כלל

מ י אשכלתיה: האל"ף בפתח

מ יד ייטב לך: טעם נסוג אחור ליו"ד

מ טו שמו: הטעם במ"ם מלרע

מ כ מפטיר

הפטרות וישב עמוס ב ו – ג ח:

⁵ כן הדבר בדומה לויברך, ויגרש, וכו'

⁶ הייתה ראויה להיות רפוייה, שהרי מתקיימים שני התנאים לביטול הדגש בבגד"כפת בראש מילה: התיבה הקודמת לה מסתיימת בהברה פתוחה וכן היא מוטעמת בטעם מחבר (דרגא). כלל זה עומד בעינו אלא אם כן, האות הראשונה בתיבה השנייה מנוקדת בשווא - בבגדו, ולאחריה אות זהה או ממוצא זהה (בי"ת ואחריה בי"ת או פ"א, כגון: בפרעה) שאז הדגש נותר בעינו.

⁷ מלעיל עלול להישמע מפועל לנוח כמו בר' ח ד "ותנח התבה"

⁸ הזכרנו כמה פעמים שאע"פ שלפי הכלל במילים האלה יש מרכא בתיבת התביר, הדפוסים מלבד ברויאר וכתר בר-אילן (ודותן, לא עקבתי אם בכל מקום) מציבים געיא במקום מרכא

ב ז **עַל-עַפְרָא-אַרְץ**: עלול להיווצר כאן כעין נסוג אחור והטעמה על העי"ן של עפר בגלל סמיכותו לאל"ף של 'ארץ'⁹

ב ט **גְּבִהוֹ**: הגימ"ל בקמץ קטן והה"א בחולם. **וְשָׁרְשָׁיו**: שלושת הקמצים רחבים

ב י **הַעֲלִיתִי**: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה

ב יב **תִּנְבְּאוּ**: הבי"ת בשוא נע (לא בצירי כרגיל בהפסק)

ב יג **הַמְלֵאָה**: געיה בה"א הראשונה והמ"ם אחריה בשווא נע אך ללא דגש

ג ה **הִיעֲלָה-פָּח**: געיה ביו"ד והפ"א בדגש חזק מדין דחיק

ג ו **וְעָם**: הו"ו בשוא והעי"ן בקמץ

ג ח **שָׂאָג**: האל"ף בקמץ

ראשון של מקץ:

מא א **הִיאָר**: היו"ד בשוא נח

מא ד **וַיִּקַּץ פֶּרְעֹה**:

מא ה שני במנחת שבת

וַיִּשָּׁן: קמץ בזקף גדול, השי"ן מנוקדת בקמץ

מא ח שלישי במנחת שבת

וַהֲפֹעַם: הטעם בפ"א מלעיל

מא יא **וַנַּחֲלֵמָה**: החי"ת בפתח ולא בשווא

מא יב **וַנְסַפֵּר-לָו**: מוטעם בקדמא-זקף¹⁰

מא יד **וַיַּחֲלֶף**: היו"ד בשוא נח והחי"ת בפתח

משה אוסי נר"ו

פרק ק"ה בתהלים מספר את קורות האבות וזרעם מימי האבות ועד כיבוש הארץ, כשהקו המנחה הוא – תכניתו של הקב"ה לקיים את הבטחתו לאברהם: **וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גַר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעַנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל (בראשית טו, יג-יד); או כפי שפרק ק"ה מסכם: **וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים וַיִּרְשׁוּ. בְּעִבּוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּי וְתוֹרֹתָיו וַיַּצְרוּ חֻלּוֹי יְהוָה. לְסִיפּוֹרֵי יוֹסֵף מִקְדִּישׁ הַמְּשׁוֹרֵר בְּסֵה"כ 8 פסוקים, אך כל פסוק טעון ברעיון, כשהלקח מסיפורי התורה מתומצת כאן ב- 3 מלים: **אַמְרַת יְיָ עֲרַפְתָּהּ (י"ט) – גִּזְרַת ה' הַכְּנִיסָה אֶת יוֹסֵף אֶל 'כּוֹר הַבְּרֹזֶל' הַמְּצָרִי כְּדִי לְצַרְפוֹ, לְטַהֲרוֹ וּלְהַכְשִׁירוֹ לְשִׁלְטוֹן; הַעֲבָדוֹת, הַמְּאָסֵר, מִינוּי כַּמְּפַקַּח בְּבֵית הַסּוּהָר, פִּיתוּי אִשְׁת׃ פּוֹטִיפֵר, שִׁמּוּשׁוֹ אֶת שְׁנֵי הַשְּׂרִים, פְּתִירוֹן הַחֲלוּמוֹת – כֹּל אֱלֹהִים וְאַחֲרֵים מִהוּיִם עוֹנֵשׁ מִתְּקַן עַל שְׁלֵקָה בְּלִשׁוֹן הָרַע וְשִׁנְאוֹת חִינָם כֻּלְּפֵי אַחֲיוֹ, וּמֵאִידֶךָ גִּיסָא, הֵם מַחְשָׁלִים וּמְכִינִים אוֹתוֹ לְתַפְקִיד******

⁹ לרוב איני דן מלעיל-מלרע במלים מוקפות. כאן טועים בהטעמת אות בחטף-פתח, שאינה ראויה להטעמה, כעין השגיאה בהטעמת אָמֶת באל"ף.

¹⁰ טעם זה מכונה מתיגה-זקף או לפי התימנים, דרבן. השאלה היא מהו מיקומה של הקדמא. על פי רוב, כולל ברויאר, מעל האות וא"ו, בתורה קדומה מסומנת היא מעל הנו"ן והערה הבאה להסביר לפשר העניין

המושל, כפי שאומר דוד במזמור י"ח: "הָאֵל תָּמִים דָּרְכּוֹ אֲמַרְתָּ יְיָ עֲרוֹפָה מִגֵּן הוּא לְכֹל הַחַסִּים בּוֹ (לא)" הפועל 'שלה' היא 'מלה מנחה' בסיפורי יוסף, וחוזרת עשרות פעמים; הדרמה פותחת ב- "לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם" ומסתיימת באזכרת הפועל 3 פעמים רצופות ב-מ"ה ה' - ח': (מ) וְעַתָּה אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מִכְרַתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם: (ו) וְיִשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם לְשׁוֹם לָכֶם שְׂאִרִית בְּאַרְץ וְלַחֲיוֹת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה: (ח) וְעַתָּה לֹא אֶתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי הָאֱלֹהִים: וכאילו פר' ק"ה הוא המשכו, באשר הוא מאזכר את הפועל 'שלה' פעמיים: "שְׁלַח לְפָנֶיהֶם אִישׁ לְעֶבֶד נִמְכַר יוֹסֵף", ובן: (ב) "שְׁלַח מֶלֶךְ וַיִּתְּרָהוּ מִשָּׁל עַמִּים וַיִּפְתַּחְהוּ; כשפסוק זה מזכיר את: "וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיעֵהוּ מִן הַבּוֹר (מא, יד)". יוצא, א"כ, שגם יוסף וגם פרעה הם שליחיו של הקב"ה לבצע את תכניתו בכללותה. יוסף נשלח כ'פתיון' כדי למשוך את אביו ואת אחיו לרדת מצרימה, ומצד שני, פרעה עצמו, שריו ועמו הם כלי משחק בידי ה' כדי שיוסף יתגדל: (כא) "שָׁמוּ אֲדֹנָי לְבֵיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל קְנִיָּנוּ" - כשמלת 'מושל' מאזכרת את "וַיִּאֲמְרוּ לוֹ אֲחָיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מִשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ - והיא מעין: 'נבואה המגשימה את עצמה'. ויתרה מזו - עפ"י תהלים, תפקידו של יוסף הוא "לְאָסוֹר שָׂרִיו בְּנִפְשׁוֹ וּזְקִנָּיו יַחֲפֵס" - פרעה ציווה את שריו שיהיו אסורים וקשורים בנפשו, ברצונו של יוסף, כפי שאמר לו פרעה: "וַיִּאֲמַר פְּרַעֲה אֵל יוֹסֵף אֲנִי פְּרַעֲה וּבְלַעֲדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רִגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם; 'להרים יד' - קשור לאנשי הצבא, אוחזי החרב ביד, 'להרים רגל' - אמור לעניין הפרשים המרמים רגל כדי לעלות על הסוס. וי"א שה' סיבב לאסור את שר המשקים ואת שר האופים כדי להציל את נפשו של יוסף; ואת זקני המלך והיועצים לימד יוסף חכמה, הן ע"י שפתר להם את החלומות, והן שהורה להם מה לעשות וכיצד לתפקד, כפי שפרעה מצווה: "לָכֵה אֵל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ" (מ"א נ"ה). הביטוי 'לאסור שריו' הוא ביטוי עוקצני ושנון - יוסף שהיה אסור בבית הסוהר, עתה משעלה לגדולה, הוא האוסר והפוקד, בכוחו הן לייסר את השרים והן ללמד אותם מוסר ותבונה.

המשורר מפרט את עינויי יוסף: (מ) "עֲנֵנוּ בְּכָבֵד רַגְלֵנוּ רַגְלוֹ בְּרָזֶל בְּאֶה נִפְשׁוֹ". מאסרו של יוסף בכבלי ברזל אינו מוזכר בתורה, אך ברור שכבלו רגליהם של אסירים; ואפשר לנחש, שמשעה שמצא חן בעיניהם הסירו ממנו את הכבלים. המלבי"ם מפרש שהכבלים הושמו עליו, כאשר היה העבד של הסוחרים בדרכם למצרים. לסיום ראוי לציין פסוק נוסף בתהלים המזכיר את יוסף, אלא שנוספה לו האות ה' - יהוסף - "עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שָׁמוּ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם" (פ"א ו'). וחז"ל דרשו שיוסף יצא מבית האסורים בראש השנה, בהסתמך בין היתר על הפס' שלפניו: "תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חֲגִינוּ" (פס"ד) - בַּכֶּסֶה הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שבו הלבנה מכוסה. מביא 'דעת מקרא' את הסברה, שתקיעת השופר היא סמל לדרור, ויציאנו של יוסף היא אות וסמל לבניו שהם עתידים להיגאל משעבוד מצרים, כך שמצוות התקיעה נקבעה כבר בצאת יוסף על ארץ מצרים, אעפ"י שנאמרה רק למשה. דורשי רשומות אומרים, שהקב"ה הוסיף ליוסף את האות ה', שהיא מאותיות שמו יתברך, כדי לקרב אותו ל'יהודה', שנושא את כל ארבע אותיות שם ה-ו-י-ה; ובבוא הגאולה, תתחלק המשימה בין שניהם: משיח בן יוסף, שיופיע ראשון כדי להכין את התשתית הכלכלית והמסגרת המדינית (ורבים בינינו חשים, שהם נמצאים בעיצומה של תקופה זו¹¹), כשלאחריו יבוא משיח בן דוד, מזרע יהודה ופרץ, כדי לבנות את הקומה השנייה - הגאולה הרוחנית השְׁלֵמָה, ואז יתקיים הפס': "וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמָמִיּוֹת (ויקרא כו, יג)" - בשתי קומות. אכ"ר. ע"כ משה אוסי גר"ו.

הרב גור אריה צור גר"ו. וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאַרְץ מִגְרֵי אָבִיו.

¹¹ א"ה. יותר נכון לומר שלצערנו אנו בעומק ימי משיח בן דוד, ועדיין לא זכינו אפילו למשיח בן יוסף! כשאין כוח להעמיד את הדת על תלה זו גלות ולא משיח בן יוסף!

האוהב ישראל מאפטא כתב נוטריקון ויב"ם. שכשם שכל ענין מצות היבום להוציא הניצוצות הק' של אחיו המת אל הפועל, כן גם כאן, ראה יעקב בארץ מגורי אביו שיכול לתקן ניצוצות הק' שנתפזרו בעולם. עכ"ד.

ולעומקו של מקרא נרמזו דבריו באמרו וישב שהוא מלשון וישב, כאמרו וישב מפני שבי. (במדבר כא, א). שרצה יעקב לקחת בשבי חזרה את כל אותן ניצוצות קדושים ששבה אליו השבאי הוא היצר הרע שבעולם, שאינו נותן לניצוצות הק' להגיע למקומן הטהור.

ועוד יש לומר שהוא מלשון וישאב, שהוא כעין שאיבת הניצוצות שנשבו ביד הטומאה, והשבבתם לצד הקדושה. וכאמרו: וישאב משבי הטומאה את שנשאב לתוכה מן הקדושה.

ועל דרך הצח יאמר: וישבם, וישביבם, וישבובם על מושבותם לבלי שוב אל שוביהם.

לו יב וילכו אֶחָיו לְרַעוֹת אֶת-צֵאֵן אֲבֵיהֶם בְּשָׂכָם

פירש רש"י נקוד על אֶת שלא הלכו אלא לרעות את עצמן (ב"ר פד, יג): ויש להבין מאי לרעות את עצמן. והפשט הנראה: לדאוג לעצמן. לגשמיותן. כרועה הדואג לצאנו, ליתן לו כל צרכו. וכן פירש רש"י כמדורש בב"ר: לאכול ולשתות. והרז"ו פירש במ"ד שחמלו על עצמן יותר מאשר על הצאן, ולכן לא נבחרו לפרנס את ישראל, ואילו יוסף חמל על הצאן יותר מאשר חמל על עצמו שנאמר נהג בצאן יוסף (תהלים פ, ב), ולכן נבחר לכלכל את ישראל כרועה עדרו.

ועוד יש לומר כפירוש רש"י על הפסוק [יד] ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים גלכה דתינה: ופירש רש"י: גלכה דותינה. לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. והיונן בה, והרי בני בלהה ובני זלפה שהיו מקורבים עם יוסף, מדוע יבקשו להמיתו, וכיצד יתבארו הנקודות על אֶת לגביהם.

ולעומקו של מקרא י"ל שנחלקו האחים. בני לאה הלכו לחפש נכלי דתות וכו' ובני זלפה ובלהה הלכו לדאוג לעצמם לא רק בגשמיות אלא גם ברוחניות, ולקיים בעצמם בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה. (תהלים לז, ג). שרצו להתחזק באמונתם ומתוך כך להשפיע על אחיהם ולהשכין שלום בין כולם.

וכמעט שעלה בידם לולא הופיע יוסף וטרף את מחשבותיהם. והקב"ה גלגל הענין כך כדי לקיים את העצה עמוקה וכדלקמן.

וקצת סיוע לזה הן הנקודות על אֶת. שהנקודות באות למעט. א עם נקודתה תמעט את בני לאה מרצונם של בני בלהה וזלפה. והאות ת תמעט את בני בלהה ובני זלפה שהיו ארבעה כנגד האות ת' שהיא ארבעה בגימטריה קטנה, מנכליהם של בני לאה. רק שהיו במיעוט כנגדם, ארבעה כנגד ששה, ולכן לא יכלו להם. ועל דרך הצח יתבאר אומרו אֶת עם ניקוד מעל האותיות, כנוטריקון, כל אחד לפי מה שהוא.

לבני לאה א"ת שהלכו לחפש איה תאוותם, ולבני בלהה וזלפה א"ת שהלכו להתחזק ולחפש איה תשועתם.

לח יב הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו וירבו הימים ותמת בת-שוע אשת-יהודה וינחם יהודה ויעל על-גזי צאנו הוא וחיכה רעהו העדלמי תמנתה:

לפמש"כ באבן עזרא שאחר שהתנחם – עלה, קשה למה חיברו את יונחם יהודה עם ההמשך, [ולמה לא הטעימו: וירבו הימים ותמת בת-שוע אשת-יהודה וינחם יהודה].

ולפי מה שמבואר ברמב"ן שהיה עולה לשם כל יום כדי לשכח את צערו, מובן, שהעלייה על גוזזי הצאן זה חלק מהתנחומים.

לֹט יָד וַתִּקְרָא לְאִנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֹאֲמַר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עֵבְרִי לְצַחֵק בְּנוּ בָּא אֵלַי לְשֹׁבֵב עִמִּי וְאֶקְרָא בְּקוֹל גְּדוֹל:

הטעם שהפסיקו ביראו הביא לנו איש עברי, [ולא הטעימו: ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו], היינו משום שלא אמרה על בעלה שהביא את העבד העברי כדי ילצחק בנו, אלא אמרה יראו הביא לנו איש עברי כלומר שעשה רעה זו שהביא לנו איש עברי בבית, וזה גורם ילצחק בנו. כמבואר ברמב"ן.

תָּן לָחֶכֶם וְיִחַפְּסוּ-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושיאים לשוניים

ברשת: info@maanelashon.org